

Załącznik nr M.3 - Spis tematów scenariusza wystawy.

1. HISTORIA ŻYCIA WITOLDA PILECKIEGO (DO POZNANIA MARII OSTROWSKIEJ)

a. Historia przodków Witolda Pileckiego

- Pileccy - rodzina szlachecka, herbu Leliwa, ich rodzinnym dobrem był duży majątek ziemski Starojelnia, który przypuszczalnie znajdował się koło Nowogródka. Właścicielem był **Adam Pilecki**, który ożenił się z Marią Domeykówną. Majątkiem posagowym żony były Sukurcze (ok. 550 h) koło Lidy
- **Józef Pilecki**, syn Adama - uczestnik Powstania Styczniowego, za udział w powstaniu został zesłany na Syberię. Siedem lat spędził najpierw w Tomsku i Tobolsku a później w Wiatce. Odzyskał wolność w 1871 r., ale utracił majątek w Starojelni. Władze carskie nie skonfiskowały majątku w Sukurczach, ponieważ posiadłość była zapisana na nazwisko panieńskie żony.
- **Julian Pilecki**, ojciec Witolda, ukończył studia w Instytucie Leśnym w Petersburgu. Nie mógł podjąć pracy w okolicy, ponieważ władze carskie nie zatrudniały wykształconych Polaków, rozpraszając ich w głębi Rosji. Julian przyjął posadę leśnika na północy Rosji w Karelii. Po latach osiągnął najwyższy stopień w tym zawodzie – rewizora leśnego. Ożenił się z Ludwiką z Osiecimskich, córką Lucjana, leśniczego w Pietrozawodzku, w 1897 r. Zamieszkali w Ołońcu. Tam urodziło się pięcioro dzieci: Maria, Józef (zmarł w wieku 5 lat), Witold, Wanda i Jerzy. Od 1910 r. Pileccy mieszkali w Wilnie.

b. Urodziny. Ołonec

- Witold Pilecki urodził się w Ołońcu, na krańcach imperium carskiego w Karelii, blisko granicy fińskiej, 13 maja 1901 roku. Chcąc zapewnić wykształcenie dzieciom matka Witolda w 1910 r. przeprowadziła się z dziećmi do Wilna. Ojciec Julian pozostał w Ołońcu. Witold rozpoczął naukę w szkole handlowej, ponieważ Polakom utrudniano uczęszczanie do rządowego gimnazjum.

c. Młodość, harcerstwo

- Skauting, tajne kółko samokształceniowe „Narodowcy” i Towarzystwo „Sokół”,
- 1915 r. - drużyna harcerska założona przez Witolda Pileckiego w Orle
- Korpus gen. Dowbora – Muśnickiego w Bobrujsku.
- Grudzień 1918 r. - akces do Samoobrony Wileńskiej
- 1919 r. – akces do 1 Wileńskiej Kampanii Harcerskiej, Witold stawiał się w punkcie zbornym w Jabłonie.

d. Szlak bojowy Witolda Pileckiego, wojna z bolszewikami, działalność w 20-leciu

- udział w obronie Grodna
- udział w Bitwie Warszawskiej w szeregach 211 Pułku Ułanów
- udział w bitwie w Puszczy Rudnickiej
- udział w wyzwoleniu Wilna.
- Odznaczenie Krzyżem Walecznych
- Działalność w Związku Bezpieczeństwa Kraju
- Współpraca z polskim kontrwywiadem
- Praca w Wilnie – sekretarz Związku Kółek Rolniczych Ziemi Wileńskiej, sekretarz sędziego śledczego

e. Witold Pilecki jako sprawny manager. Malarstwo.

- Organizacja majątku Sukurcze
- Studia na Wydziale Sztuk Pięknych na USB, przykłady twórczości – w kościele parafialnym w Krupie (3 km od Sukurcz) znajdują się dwa obrazy pędzla Witolda Pileckiego, przedstawiające św. Antoniego i Matkę Boską Nieustającej Pomocy.

2. MARIA OSTROWSKA

a. 1929 – Witold poznaje Marię Ostrowską, nauczycielkę z Ostrowi Mazowieckiej

- Poznanie – początek lat 30. - Maria Ostrowska, nauczycielka w sąsiedniej wsi Krupa. Witold Pilecki dowiedział się, że nowa nauczycielka przygotowuje przedstawienie teatralne z uczniami i zaoferował jej swoją pomoc.

b. Spotkanie, narzeczeństwo, ślub. Ostrów Mazowiecka

- Maria z Ostrowskich i Witold Pilecki pobrali się 7 kwietnia 1931 r. w kościele pw. Wniebowzięcia NMP w Ostrowi Mazowieckiej. Po ślubie mieszkali w majątku Pileckich w Sukurczach. Maria nie przerwała pracy w szkole
- Urodziło się im dwoje dzieci – 1932 r. Andrzej, 1933 r. Zofia.

b. Maria Ostrowska i jej rodzina

- Maria (właśc. Marianna) z domu Ostrowska, urodziła się 20 maja 1906 r. Jej rodzice Konstanty Ostrowski i Franciszka z Krawczyków Ostrowska, prowadzili gospodarstwo ogrodnicze. Miała trzy siostry – Zofię, Wiktorię i Stefanię oraz dwóch braci – Bronisława i Edwarda. Dzieciństwo spędziła szczęśliwie wraz z rodzicami i swoim rodzeństwem w Ostrowi. 1925 ukończyła dwuletni kurs metodyczno-pedagogiczny. Pierwszą posadę nauczycielki otrzymała na rok szkolny 1925/1926 w Publicznej Szkole Powszechnej w Bieniakoniach, powiat Nowogródek.

c. Dom Ostrowskich

Dom rodzinny Marii Pileckiej istnieje do dnia dzisiejszego przy ul. Warszawskiej 4 w Ostrowi Mazowieckiej. Konstanty Ostrowski kupił nieruchomość o powierzchni ponad 2 ha w 1895. Jednorodzinny dom zbudował w 1900 r., jest to jeden z najstarszych budynków w Ostrowi Mazowieckiej.

3. HISTORIA OSTROWI MAZOWIECKIEJ (OD POCZĄTKÓW DO LAT 30. XX WIEKU)

a. Początki miasta. Wieś Ostrowia, prawa miejskie. Herb Ostrowi.

- 20 marca 1434 r. Bolesław IV w Różanie nadał Ostrowi prawa miejskie. Pierwszym wójtem miejskim został Marcin Mieszek. Prawdopodobnie Ostrów rozwijała się wzdłuż strumienia Ostrawa (Ostrówka), głównie po jego wschodniej stronie, a dwór książęcy stał między obecną ulicą 1863 roku i ulicą Różańską.
- 25 stycznia 1514 księżna Anna Mazowiecka nadaje przywilej ustanawiający w mieście cotygodniowy targ i cztery w roku jarmarki.
- Herb Ostrowi Mazowieckiej – ostrzew (rodzaj drabiny) złota z czterema sękami bocznymi po obu stronach. Z lewej strony tarczy herbowej umieszczony jest złoty półksiężyc, z prawej strony, symetrycznie umieszczona jest złota gwiazda sześciopromienna. Tarcza herbową jest zielona. Wizerunek herbowy pochodzi z XVI wieku. Symbolika herbu wiąże się z bartnictwem uprawianym dawniej w okolicach miasta, ponieważ ostrzew służyła do podbierania miodu pszczołom przez bartników.

b. Najważniejsze wydarzenia do końca I wojny światowej

- Powstanie Styczniowe

- 23 stycznia 1863 r. powstańcy opanowali przejściowo stację kolejową Małkinia.
- 27 lutego 1863r. - potyczka o leśniczówkę Wiśniewo
- 2-3 czerwca 1863 największa bitwa – Nagoszewo – straty powstańców – ponad 100 partyzantów
- Powstańczy dowódca - Ignacy Mystkowski „Ojciec”.

- Dzieje miasta w czasie I wojny światowej

- zmiany administracyjne

- 1807 - departament płocki wraz z Ostrowią włączony do Księstwa Warszawskiego
- 1866 – ustanowienie powiatu ostrowskiego
- Ewolucji nazwy miasta – Ostrowia, Ostrów Łomżyński, Ostrów Mazowiecka (1926)

- rola linii kolejowej w rozwoju miasta

- od 1862 r. przez krańce powiatu przebiegała reprezentacyjna magistrala kolejowa Warszawa – Wilno - Petersburg. W 1893 r. uruchomiono odcinek Kolei Nadnarwiańskiej z Małkini (połączenie z Siedlicami) przez Ostrów do Ostrołęki.

- rozbudowa miasta, najważniejsze obiekty:

- 1795-1796 - kościół na miejscu poprzedniego drewnianego, staraniem proboszczów Wojciecha Gutowskiego i Jakuba Chrostowskiego
- drewniany ratusz
- browar Tejtla
- hale targowe dla rzeźników i masarzy
- młyn parowy
- Gimnazjum Koedukacyjne - jedno z pierwszych w kraju
- Straż Pożarna

c. Mieszkańcy: Struktura społeczna i narodowościowa: Polacy rzemieślnictwo i rolnictwo

- struktura ludności pod koniec XIX w. - Żydzi 56,9 %; Polacy 34,8%; Rosjanie, Ukraińcy i Białorusini 7,3%; Niemcy 0,6%.
- mieszkańcy pod koniec XIX w. - 10 4751 osób.
- Miasto o zabudowie drewnianej. Największym zakładem przemysłowym była fabryka wyrobów tytoniowych. Duża część ostrowian utrzymywała się z handlu i rzemiosła.

d. II RP- Ostrów Mazowiecka

- Nowoczesność. Architektura Ostrowi. Ratusz. Gimnazjum Koedukacyjne. Elektrownia. Polskie i żydowskie stowarzyszenia samopomocowe, edukacyjne, teatru, biblioteki i kluby sportowe.

- Życie kulturalne, kino, teatr, koncerty
- Popularne kawiarnie i restauracje
- Rozgrywki sportowe – drużyna piłkarska
- Obchody 500-lecia miasta – 1934 r.
- Działalność polskich i żydowskich organizacji politycznych i społecznych
- Powstanie Banku Spółdzielczego – 1926 r.
- Budowa elektrowni i elektryfikacja miasta

- Życie polityczne

- Dominująca rola endecji
- Miejskowa inteligencja: rodziny wojskowe, nauczyciele, administracja - zaplecze piłsudczyków
- Żydzi: Syjoniści, Bund
- Działalność socjalistyczna i komunistyczna
- Strajki robotnicze

1. **Znane postaci** - sławni ludzie związani z Ostrowią, osoby zasłużone dla miasta, patroni ulic, kawalerowie Virtuti Militari itd.)
2. Maria i Józef Świderscy,
3. Ppłk Karol Piłat,
4. Ppłk Aleksander Hertel,
5. Gen. Marian Kukiel,
6. Gen. Stefan Rowecki,
7. Jan Radwański,
8. Tadeusz Kolasiński,
9. Ludwik Mieczkowski,
10. Kazimierz Warchalski,
11. Ks. Józef Obrębski,
12. Józef Rządski,
13. Kazimierz Nowacki,
14. Franciszek Skarpetowski,
15. Jan Matuszewicz,
16. Jan Hornung,
17. Maria Ostrowska,
18. Leszek Talko,
19. Kpt. Władysław Raginis,
20. Mjr. Henryk Sucharski,
21. Ksawery Taczanowski,
22. Jan Harusewicz - poseł do Dumy rosyjskiej z ramienia endecji z żoną Amelią, po 1905 r Macierz Szkolna),
23. Jan Zakrzewski,

4. **KOMOROWO**

18 PUŁK ARTYLERII LEKKIEJ

- Geneza - 15 lutego 1919 r. z Polaków, jeńców polskich w obozie La Mandria di Chivasso został utworzony 2 Pułk Artylerii Polowej, który wszedł w skład 7 Dywizji Strzelców Polskich Armii gen. Józefa Hallera, następnie przemianowany na 113 Pułk Artylerii Polowej, a 7 marca 1920 r. na 18 Kresowy Pułk Artylerii Polowej, wchodzący w skład 18 Dywizji Piechoty.
- Od 1922 r. stacjonuje w Ostrowi Mazowieckiej. W 1931 r. pułk otrzymuje nazwę 18 Pułk Artylerii Lekkiej
- Szlak bojowy w czasie wojny polsko-bolszewickiej – walki z 1 Armią Konną Budionnego.
- Walki w Kampanii Wrześniowej – w składzie Samodzielnej Grupy Operacyjnej „Narew”
 - obrona odcinka Ostrołęka – Nowogród Łomża
 - działania w rejonie Andrzejewa i Łętownicy w dniach 12–13.09.1939

- walki w ramach Samodzielnej Grupy Operacyjnej „Polesie” gen. Kleeberga, bitwa pod Kockiem w dniach 02-05 października 1939 r.

SZKOŁA PODCHORAŻYCH PIECHOTY KOMOROWO/OSTRÓW MAZOWIECKA

- Początki: 28.08.1917 - Szkoła Aspirantów Oficerskich dla Polnische Wehrmacht, utworzona na mocy rozkazu gen. Hansa Hartwiga von Beselera.
- Losy szkoły do odzyskania niepodległości
- Rozbrajanie Niemców w listopadzie 1918 r.
- Objęcie komendantury szkoły przez Mariana Kukiela
- Nadanie szkole odznaki
- Przebieg szkolenia
- Kolejni komendanci, wybitni absolwenci
- Wybitni goście – w 1923r. wizyta marszałka F. Focha
- Postawa dowództwa szkoły w trakcie przewrotu majowego
- Udział podchorążych w kolejnych rocznicach wybuchu Powstania Listopadowego (święto podchorążych)
- budowa dwóch alei historycznych pomników – Alei Bohaterów Powstania Listopadowego i Alei Królów i Hetmanów Polskich.

Znane postaci z Komorowa

- Marian Kukiel - generał dywizji Polskich Sił Zbrojnych, historyk wojskowości, działacz społeczny, polityk, zastępca przewodniczącego Komitetu Ministrów dla Spraw Kraju od 8 listopada 1939 roku, pierwszy komendant Szkoły Podchorążych w Komorowie
- płk Ludwik Bociański - wojewoda wileński i poznański II RP, komendant Szkoły Podchorążych w Komorowie
- mjr Henryk Dobrzański, (ps. Hubal), herbu Leliwa, major kawalerii Wojska Polskiego, sportowiec, dowódca Oddziału Wydzielonego Wojska Polskiego
- Sergiusz Piasecki, polski pisarz, publicysta polityczny, oficer wywiadu, żołnierz Armii Krajowej
- Edward Raczyński – dyplomata, prezydent RP na uchodźctwie Józef Kuropieska
- Jan Rzepecki - historyk wojskowości, pułkownik dyplomowany piechoty Wojska Polskiego, delegat Sił Zbrojnych na Kraj w 1945.
- Zygmunt Szatkowski major dyplomowany piechoty Wojska Polskiego, literat, mąż Zofii Kossak-Szczuckiej;
- Władysław Raginis - kapitan Korpusu Ochrony Pogranicza, heroiczny dowódca obrony Wizny.;
- Ciekawa postać Zdzisława Barbasiewicza - oficer Wojska Polskiego, Armii Krajowej i ludowego Wojska Polskiego, kawaler Orderu Wojennego Virtuti Militari, w 1951 roku skazany na karę śmierci i stracony

5. II WOJNA ŚWIATOWA. LOSY WITOLDA I MARII PILECKICH

a. Witold Pilecki. Kampania wrześniowa 1939 r., atak Sowietów 17 września

- 26 sierpnia 1939 r. rozkaz mobilizacji w rejonie Lidy
- dowódca II plutonu kawalerii dywizyjnej
- 4 września oddział Pileckiego rozbitý przez Niemców. Witold z grupą uratowanych żołnierzy cofa się spod Piotrkowa Trybunalskiego i Tomaszowa Mazowieckiego w kierunku Warszawy.

b. Konspiracja Witolda

- Powołanie Tajnej Armii Polskiej (TAP) 9 listopada 1939 r. Pilecki zostaje szefem Sztabu
- 28 września 1940 przekształcenie TAP w Konfederację Narodów

c. Ucieczka rodziny z Sukurcz

- w lutym 1940 r. przekroczyli granice z Generalnym Gubernatorstwem w okolicy Małkini.

Maria Pilecka w Ostrowi Mazowieckiej

- Maria wraz z Edwardem Radwańskim prowadzili księgarnię, mieszczącą się w Kamienicy Leśniewskich (róg 3-go Maja i Małkińskiej), spaloną w 1944 r. przez uciekających z miasta Niemców.

Pilecki w Auschwitz

- Przygotowanie akcji

Po aresztowaniu ppłk Władysława Surmackiego i dr Władysława Deringa z TAP - koncepcja przedostania się do obozu w Auschwitz i próba zorganizowania ucieczki.

Pilecki zgłasza się na ochotnika. Do obozu Pilecki trafił w nocy z 21 na 22 września 1940 wraz z tzw. drugim transportem warszawskim. Jako więzień nr 4859 był głównym organizatorem konspiracji w obozie.

- **Związek Organizacji Wojskowej**

- organizacja
- system „piątek”, od 1942 r. struktura wojskowa

- **Ucieczka z obozu**

W nocy z 26 na 27 kwietnia 1943 Pilecki wraz z dwoma współwięźniami Janem Redzejem i Edwardem Ciesielskim uciekają z obozu. Przez Tyniec, okolice Wieliczki i Puszcę Niepołomicką przedostają się do Bochni, następnie do Nowego Wiśnicza, gdzie Witold Pilecki skontaktował się z AK.

Losy planu ataku na obóz w Auschwitz

f. Raport rtm. Pileckiego

g. Udział Pileckiego w Powstaniu Warszawskim

Walki w ramach zgrupowania Chrobry II, w tzw. Reducie Witolda

h. W niewoli niemieckiej

- stałag 344 Lamsdorf (pol. Łambinowice)
- oflag VII A w Murnau.

6. II WOJNA ŚWIATOWA W OSTROWI MAZOWIECKIEJ

a. pierwsze bombardowania 1-2 września 1939

b. 8 września 1939 – wkroczenie Niemców do miasta

c. Terror wobec mieszkańców, eksterminacja Żydów (3 fazy eksterminacji: 9 września, 10 października, 11 listopada.)

W dniu 11 listopada zamordowano 400 Żydów, których oskarżono o podpalenie miasta.

c. Codzienność okupowanej Ostrowi.

- Rabunki wojsk niemieckich
- konfiskata całej własnej żydowskiej
- masowy wyrąb Puszczy Białej

d. Konspiracja,

- Działalność siatki: ZWZ - AK – obwód AK „Opocznik” (część przedwojennego powiatu ostrowskiego weszła w skład innych obwodów: pułtuskiego, wysokomazowieckiego oraz okręgu białostockiego)
- Organizacji Wojskowej „Wilki”
- Narodowej Organizacji Wojskowej
- Najważniejsze akcje sabotażowe
- Bitwa pod Pacynką w ramach akcji „Burza”

Postaci ostrowskiej konspiracji:

- Alfred Wieczorek „Tatar”
- Ludwik Tomaszewski „Cis”
- Halina Socharska „Brzostowa”
- Bogusław Rogowski „Ryś”
- Kazimierz Warchalski
- Cecylia Warchalska
- Waław Krauze
- Mieczysław Ryszard Lebedziński „Szyderski”
- rodzina Radwańskich
- Zofia i Teofil Lendzioszkowie
- rodzina Lubkiewiczów
- Lucyna Radziejowska
- Jadwiga Stankiewicz-Jóźwik

- **Jadwiga Długoborsk**

e. Zniszczenie miasta

W wyniku działań armii radzieckiej, w dniu 25 sierpnia 1944 roku do Ostrowi dociera front. Rosjanom nie udaje się zająć miasta z marszu. Front zatrzymuje się i trwają walki w wyniku których miasto jest ostrzeliwane. Dopiero nad ranem 28 sierpnia Rosjanie wchodzą do miasta i nie zatrzymując się nacierają w kierunku na Różan.

f. powojenna konspiracja

Część konspiratorów z okresu okupacji kontynuuje walkę i tworzą się nowe oddziały partyzanckie AKO, WiN, NSZ, NOW, NZW.

Powiat ostrowski zostaje uznany przez władze komunistyczne za najbardziej niebezpieczny.

- **Najważniejsze akcje**

- wyroki śmierci na kolaborantów
- Likwidacja posterunków MO
- Akcja odbicia więzienia w Pułtusk – listopad 1946

Sylwetki dowódców, żołnierzy

- porucznik Hieronim Piotrowski „Jur”
- podchorąży Aleksander Kulesza „Sławek”
- podporucznik Jan Turowski vel Władysław Kornelewski „Wezyr”
- podporucznik Zbigniew Żwański „Noc”
- Jan Kmiołek „Wir”

7. PROCES, ŚMIERĆ WITODA PILECKIEGO

Przebieg procesu

Proces Witolda Pileckiego rozpoczął się 3 marca 1948 r w warszawskiej siedzibie Rejonowego Sądu Wojewódzkiego przy ulicy Nowowiejskiej. Wraz z Rotmistrzem na ławie oskarżonych zasiedli: Maria Szelągowska, Witold Różycki, Maksymilian Kaucki, Jerzy Nowakowski, Tadeusz Płużyński, Szymon Jamontt – Krzywicki.

Tortury

Ogłoszenie wyroku

15 marca 1948 r - Witold Pilecki, Maria Szelągowska i Tadeusz Płużyński zostali skazani na karę śmierci. W uzasadnieniach wyroku podano: „Dopuścili się najcięższej zbrodni stanu i zdrady narodu, cechowało ich wyjątkowe napięcie złej woli, przejawiali nienawiść do Polski Ludowej i reform społecznych, zaprzędali się obcemu wywiadowi i wykazali szczególną gorliwość w akcji szpiegowskiej”.

Prośba o ułaskawienie Witolda Pileckiego, złożona przez żonę Marię Pilecką z Ostrowskich oraz przyjaciół oświęcimskich została odrzucona.

Śmierć

Wyrok na Rotmistrzu Witoldzie Pileckim został wykonany strzałem w tył głowy 25 maja 1948 r. Ciało Rotmistrza nie zostało odnalezione.

Podczas procesu Witold Pilecki miał powiedzieć swojej kuzynce: „Ja już żyć nie mogę, mnie wykończono. Bo Oświęcim przy tym to była igraszka”.

8. POWOJENNE LOSY MARII PILECKIEJ

- Praca w Ostrowi Mazowieckiej, upadek księgarni
- Wyjazd z miasta
- Kolejne prace
- wychowawczyni na koloniach leczniczych Towarzystwa Burs i Stypendiów w Busku
- Państwowy Ośrodek Szkolenia Kadr Ministerstwa Handlu Zagranicznego w Miedzeszynie
- Towarzystwo Przyjaciół dzieci Ulicy
- Działalność społeczna

9. WSPÓŁCZESNA OSTRÓW MAZOWIECKA

10. WSPÓŁCZESNE FORMY PAMIĘCI O ROTMISTRZU PILECKIM - WITOLD PILECKI DZISIAJ

- Pilecki we wspomnieniach
- Film
- Spektakle teatralne
- Utwory muzyczne
- zespół „Sabaton” - utwór *Inmate 4859*,
- Tadeusz Polkowski – Tadek – utwór „Rotmistrz Witold Pilecki”
- zespół Forteca - płyta „Rotmistrz”
- Witold Pilecki jako patron szkół, drużyn harcerskich
- Znaczki pocztowe

KONKURS na opracowanie koncepcji wystawy stałej w Muzeum - Dom Rodziny Pileckich

- murale
- cykliczne imprezy okolicznościowe organizowane w Ostrowi Mazowieckiej